

Мирољуб Јевтић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

РЕЛИГИЈСКИ ОРИЈЕНТИСАНЕ ПАРТИЈЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ*

Сажетак

Рушење једнопартијског система и распад бивше Југославије 90-тих година 20. века увело је партијски плурализам у политику свих новонасталих држава. Са увођењем вишепартизма уведена је и религија на политичку сцену. У свим новонасталим државама осетио се утицај религије на политику. Неке од политичких партија су формиране као примарно религиозне партије и самим тим увеле религију као примарну политичку чињеницу. Друге партије су, мада формиране као секуларне, показале да своју јасну инспирацију налазе у религији или традицији везаној за религију. Утицај ових партија на политички живот и прокламовану демократизацију ка којој све ове државе декларативно теже више је него јасан.

У овом тексту ће се приказати како те политичке партије делују у новонасталим државама и како својим радом доприносе демократизацији. Посебан акценат ће се ставити на анализу разлика политичких програма и политичке праксе које ће на најбољи начин показати колико поменуте партије заиста утичу на демократизацију политичких система новонасталих држава. На основу тога стећи ће се стварна слика која ће показати колико политичке партије инспирисане религијом могу да допринесу евро-атлантским интеграцијама којој све декларативно теже.

Кључне речи: политичке партије, религија, утицај, демократизација, политикологија религије.

* Овај рад рађен је у оквиру пројеката 179008 Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

После рушења комунистичког система на просторима Западног Балкана успоставио се плуралистички политички поредак. Као једна од новина на пољу политичког организовања појавиле су се религиозно оријентисане партије. При томе се под религијски оријентисаним партијама подразумевају партије које својим именом показују везу са религијом, али исто тако и оне друге које програмима или активностима на терену показују да им је остваривање религиозних циљева веома важан део идеологије и праксе.

Ова последња информација је посебно важна, јер неке од најкарактеристичнијих религијских политичких партија на Западном Балкану никада у свом називу нису имале религијске елементе. Чак им се и програм веома мало позивао на религију и религијске вредности. А све то се дешавало због специфичних односа који је рођен после рушења једнопартијског система.

Ово истраживање ћемо радити полазећи од циљева и методологије Политикологије религије, као једне од најмлађих дисциплина политикологије, која постаје све значајнија у свету политичких наука.¹⁾

Религијске политичке партије на просторима Западног Балкана су логична последица целокупног политичког и духовног поретка који ту постоји. Главне политичке нације са овог подручја: српска, хрватска, бошњачка и црногорска су формиране из идентичне етничке основе. *Дакле не сличне него идентичне основе*, и њихова најважнија разлика је припадност различитим религијама и тежњи да се различита религија представи као важна одредница нације. Специфичан је случај са црногорском нацијом. Она нема посебну вероисповест у односу на Србе, али покушава да стварањем аутокефалне цркве утврди своју посебност. Нема никакве двојбе да нема етничке нације која нема свој језик. А овде се ради управо о томе да све четири поменуте нације говоре идентичан језик, и да су стога једна етничка, али различите политичке нације. Нормално, може се говорити о томе да можда у време првих помена Хрвата и Срба међу њима постоје језичке разлике. Али данашњи Хрвати су као свој књижевни језик изабрали исти онај језик којим говоре и Срби. Зато што је етничка маса од које се формирала савремена хрватска политичка нација у време стварања говорила исти језик као и Срби, а то је штокавско наречје српског језика. Тако да су се они Хрвати, који нису говорили штокавским када су прихватили штокавски за књижевни, утопили у ону етничку масу која говори језик који говоре сви Срби. Нормално и ова чињеница

1) Mirosljub Jevtic, "Political Science and Religion", *Политикологија религије*, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

има своје нијансе. Хрватска политичка нација је веома дуга историјска чињеница и она вуче своје корене од средњег века када је напоредо са српским државама формирана и хрватска као посебан политички ентитет. Са Босном је ситуација друкчија. Босна је према Константину Порфиригениу, ученом византијском цару и писцу (913-959.), као становнике имала Србе и Хрвате, дакле нема никаквих посебних Босанаца или Бошњака. Нити као племенске ни као етничке групе.²⁾ Касније долази до формирања средњовековне босанске државе. Она тада формира посебан политички идентитет. Како су после распада Југославије формиране државе које своје идентитете темеље на националном принципу, а како су све нације Западног Балкана верски утемељене, све се то одразило и на политички живот. Нормално, имајући у виду доминантну секуларну реторику највећи број политичких партија настао на овим просторима има формалну секуларну структуру, самим тим су формално сличне или истоветне са истовременим политичким партијама у Западној Европи.³⁾ Али религијске претпоставке политичких нација нису могле да се не одразе и на политичко организовање.⁴⁾ Тако долази до формирања верских политичких партија. Како су републичке противречности, засноване на идеји политичких нација биле главни узрок распада, то су најзначајнији политички покрети и партије у већини република од почетка имале национални призив. Иза кога с обзиром на претходно речено стоје верске разлике.

Најкарактеристичнији пример у том смислу је странка муслимана СДА, која се зачела у Босни. Босанска политичка заједница је најтипичнији пример утицаја религије на политику. Тамо је у комунизму постојала нација која се звала муслиманска. Она је била продукт комунистичке власти.⁵⁾ Дакле, нација која је требало да буде лаичка категорија је имала верско име. А то и није могло да буде друкчије јер се радило о нацији која је додељена муслиманима било да су били верници у правом смислу те речи или су припадали муслиманском културном кругу. Та чињеница је важна због тога што је већина становника БиХ хришћанске верске припадности или припадају хришћанској традицији. А они се национално дефинишу као Срби и Хрвати. Самим тим муслимани као трећи верски

2) Григорије Острогорски, *Историја Византије*, Просвета, Београд, без год.

3) John Rex, "Secular Substitutes for Religion in the Modern World", *Политикологија религије*, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

4) Драган Новаковић, «Став напредњачке странке према српској православној цркви», *Политикологија религије*, Београд, бр. 2/2007, год. 1.

5) Мирољуб Јевтић, *Од Исламске декларације до верског рата у БиХ*, Филип Вишњић, Београд, 1993.

фактор у БиХ су мањина у односу на хришћане. Са друге стране како постоје Србија и Хрватска, Срби и Хрвати из БиХ више воле ове две републике него саму БиХ, коју доживљавају као свој родни крај али не и као отаџбину. Притом су они аутохтоно становништво те земље исто колико и муслимани. Чак и више, јер су Срби и Хрвати у Босни од када се о њој говори као о словенској земљи. А муслимани настају много векова касније. Што је најважније муслимани су прихватањем ислама за време османске окупације практично изгубили сваку везу са Босном као ентитетом који би требало да има своје посебно постојање. И своју су будућност везивали за османско царство. Они су одбацили БиХ као могућу посебну државу, јер им то ислам забрањује. О томе истакнути БиХ политичар муслиманске вере Адил Зулфикарпашић вели: „Познато је да је на овим просторима до Балканских ратова била Турска држава... То је била наша држава. Држава која је испуњавала наше интересе... Дакле ми смо своју еманципацију, свој просперитет, своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо... Када се Турска империја повукла... Срби су у дубини душе остали наши противници, рушитељи наше земље...“.⁶⁾ Када је османско царство престало да постоји, босански муслимани су се силом прилика нашли у државама које нису волели-Аустроугарској и Југославији. И тако немогавши да се поново приближе Турској чије се царство претворило у секуларну-државу, почели су да развијају босански патриотизам, до кога им као муслиманима уствари није стало, ако он противречи заједничкој исламској држави. Али то је био једини начин да се очувају као муслимани. У том смислу Босна им је била изванредан оквир.

Међутим, идеја поновног уједињења са осталим муслиманима никада није напуштала никога из Исламске верске заједнице нити било ког од Босанаца који је исламски мислио. Зато кад се поставило питање вишестраначког организовања најпопуларнија идеја која се међу њима проширила била је идеја стварања исламске политичке партије чији би циљ био поновно уједињење са исламским светом односно престанак постојања БиХ као посебне државе. Иницијатор ове политичке организације постао је Алија Изетбеговић, муслимански интелектуалац из БиХ и политички делатник. За основ своје делатности Алија Изетбеговић и његови истомишљеници узели су његову књигу „Исламска декларација“. Основне идеје овог политичко-верског списка су следеће: „У једној од теза за исламски поредак данашњице навели смо да је природна функција исламског поретка тежња за окупљањем свих муслимана

6) Став, Нови Сад, 21.2.1992, стр. 21.

и муслиманских заједница у свијету. У данашњим приликама ова тежња значи борбу за стварањем велике исламске федерације од Марока до Индонезије, од тропске Африке до централне Азије⁷⁾ Дакле, видимо да се овде Изетбеговић залаже за уједињење свих муслимана. Самим тим за престанак постојања посебних исламских држава, па тако и БиХ. Имајући у виду овакво учење, људи окупљени око Изетбеговића желели су да створе политичку партију која би се звала „Југословенска муслиманска странка“.⁸⁾ Та се иницијатива сударила са тада владајућим политичким ставом у БиХ да је формирање политичких странака са верским предзнаком недопустиво. Суочивши се са тим, иницијатори су одлучили да странци промене име тако је створена „Странка демократске акције“, скраћено СДА.⁹⁾ То је посебно разјашњено саопштењем за јавност следеће садржине: „Почетна замисао иницијатора, односно већине њих, била је да покрену формирање странке под називом „Југословенска муслиманска странка“. У међувремену је донесен закон о удруживању који је... забранио стварање удружења на националној и верској основи...“¹⁰⁾. Због тога је одлучено да се будућој странци да име које ће омогућити регистрацију. Тако је донета одлука да се странка назове „Странка демократске акције“, скраћено СДА. Странка је формирана 26. маја 1990. године. Из Програмске декларације види се одмах да се ради о верској странци. Члан 1. о томе каже: „Странка демократске акције је политички савез грађана Југославије који припадају муслиманском културно-повјесном кругу, као и свих других грађана Југославије који прихватају програм и циљеве странке“.¹¹⁾ Најважније од свега јесте чињеница да је странка од почетка била формирана као панисламска што се из поменутог члана 1. види. Зато што тај члан вели да странка треба да окупи све муслимане Југославије, а они нису само српско-говорећи муслимани из БиХ, већ и Албанци и Турци али и Цигани односно Роми јер је и део њих муслиманске вере. Дакле муслимане из Босне, Србије и Македоније, односно целе ондашње Југославије. Говорећи о карактеру те странке њен први председник Алија Изетбеговић је рекао: „... Ово је муслиманска партија која јако личи на свој народ... То је вјернички народ. На његовој љествици

7) Изетбеговић, исто, стр. 46.

8) *Борба*, 29. III 1990, Београд.

9) Исто

10) *Саопштење за јавност*, публикација Иницијативног одбора СДА, Сарајево, март 1990.

11) *Програмска декларација*, издавач СДА, Иницијативни одбор, Сарајево, мај 1990.

вриједности вјера представља сам врх¹²⁾. Значај ове политичке партије за политички живот БиХ и бивше Југославије најбоље се види из податка да је она окупила сво становништво муслиманске вере у БиХ, Рашкој области Србије, коју муслимани радије називају Санџаком и у великом делу Црне Горе.

Ова политичка странка је од тада па до данас главни политички представник муслимана из БиХ, а истовремено преко странака које су из ње произашле води велики део муслиманске популације у Србији и Црној Гори. Она је како видимо формирана 1990. године, а данас после 22 године њен представник и син оснивача Алије Изетбеговића, Бакир јесте представник СДА у трочланом Председништву БиХ¹³⁾, Председништву које има статус колективног шефа државе. Све то показује снагу те политичке партије и њено место у политичком животу БиХ. А самим тим се види да је то најважнија муслиманска партија, и истовремено доказ колико су верске политичке партије значајне за политички живот БиХ, а самим тим и Западног Балкана.

Веома је важно истаћи да је са временом услед политичких прилика део СДА који делују у Србији променио свој политички програм и оделио се од СДА из Сарајева. Као резултат тога основана је нова политичка партија муслимана из Рашке области или Санџака, под именом „Бошњачка демократска заједница“. Зашто је та политичка партија створена види се из следећег става: „Након што је Странка демократске акције (СДА) издала бошњачке националне интересе и довела бошњачки народ до тешке дезорјентисаности и незнања, бошњачке патриоте Санџака се нису дале деморализирати, већ су смогле снагу да наставе борбу за слободу свога народа. Млади, храбри и поносни Бошњаци Санџака, на челу са муфтијом Муамером Зукорлићем, ступили су на политичку сцену, преузимајући бригу и одговорност за свој народ. На темељима тог бошњачког ослободилачког покрета основана је политичка партија – Бошњачка демократска заједница (БДЗ) која је, ради своје безрезервне борбе за права Бошњака, постала доминантан политички фактор у Санџаку¹⁴⁾.“ Како видимо врло директно се ова политичка партија, која у своме називу нема ислам, представља као политичка странка коју предводи верски поглавар великог дела муслимана Санџака са титулом муфтије. И њена се борба своди на борбу

12) Грађанска република или грађански рат, *Ослобођење*, Сарајево, 28.9.1990, стр. 3.

13) <http://www.predsjednistvobih.ba/biogr/?cid=8148,2,1>

14) http://www.islamskazajednica.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=2&category=13&article=6311

за верска права муслимана. Дакле то је типично верска политичка партија инспирисана деловањем верског поглавара. Међутим, муфтија није на њеном челу, већ ту дужност обавља лаик. Али је зато муфтија учествовао на председничким изборима 6. маја 2012. у Србији и то баш као верски поглавар са свим обележјима верског функционера. И на тим изборима је освојио 1,1% гласова.¹⁵⁾ Док је странка освојила један мандат у парламенту Србије, али у коалицији са другим мањинским странкама.¹⁶⁾ Да би се видело колика је њена реална снага ваља истаћи да су две супротстављене листе у Новом Пазару, граду где је седиште организације и највећа концентрација муслимана, БДЗ освојила треће место, иза две друге конкурентске муслиманске странке. Највише гласова освојила је листа Расима Љајића: 14190, затим Сулејмана Угљанина: 11.430, БДЗ: 8638.¹⁷⁾

Друга важна етничка групација Западног Балкана у којој доминира ислам јесу Албанци, који насељавају Косово и Метохију. Албанци Косова и Метохије су претежно муслимани по вероисповести, али међу њима постоји мала римокатоличка мањина. Према последњим проценама на Косову живи 1.836.529 становника. Претежна већина становника су муслимани.¹⁸⁾ Међу политичким партијама које делују на Косову делује мала политичка партија која се зове „Партија правде“. Она се дефинише као партија која за идеологију има религиозни конзервативизам. Њен председник је Ферид Агани. Партија се бори за интересе муслимана.¹⁹⁾ Између осталог снажно подржава акцију изградње централне приштинске џамије за све већи број муслимана који практикују своју веру. Ова партија се залаже за омогућавање девојкама да у школама на главама носе мараме и за увођење верске наставе у школски програм.²⁰⁾ На изборима 2004. године партија је освојила 1 посланичко место од 120, а на изборима 2010. освојила је 3 од 120 посланичких места.²¹⁾

15) <http://www.cesid.org>

16) <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Izbori-Srbija-odziv.lt.html>

17) <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/U-Novom-Pazaru-najvise-glasova-osvojila-lista-Rasima-Ljajica.sr.html>

18) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

19) Драган Новаковић, «Исламска заједница у функцији остваривања албанских националних интереса», *Политикологија религије*, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

20) Gregory R. Copley, “Meeting the Burden of Statehood: Is Kosovo Ready?”, *Политикологија религије*, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

21) http://www.enotes.com/topic/Justice_Party_%28Kosovo%29

Горе смо споменули да има нешто римокатолика на Косову. Најпрецизнији податак о томе дао је покојни косовски бискуп римокатоличке цркве Марк Сопи, који је најбоље знао колико има верника. Он је казао да на Косову живи око 20.000 римокатолика.²²⁾ Лако је израчунати да је то око један посто укупног становништва. Али они су по етничкој припадности не само Албанци него и Хрвати, што значи да је број Албанаца римокатолика испод један посто. А то је занемарљива цифра. Ове податке дајемо стога што је на Косову и Метохији формирана и демохришћанска партија која би требало да окупља те Албанце. Партија се зове „Албанска хришћанско-демократска партија“ (Albanian Christian Democratic Party of Kosovo).²³⁾ Већ сама чињеница да римокатолика Албанаца скоро да и нема намеће питање зашто је та партија формирана? Разлог за то је једноставан. Албанско становништво на Косову скоро је сво муслиманско. Код Албанаца постоји страх да их не повежу са исламским екстремизмом па да због тога не изгубе подршку Запада. Управо зато што је у последње време неколико Албанаца извршило терористичке акте против интереса САД и Западних земаља. А све то у име ислама.²⁴⁾ Из тога разлога је на иницијативу муслиманских Албанаца, пре свега покојног вође албанског покрета на Космету муслимана Ибрахима Ругове формирана ова политичка партија. Како није имала довољно чланова римокатолика у њу су се укључили и муслимани.²⁵⁾ Све то са циљем да се покаже како су Албанци муслимани, само површно исламизовани и да теже европским и хришћанским вредностима. У програму партије јасно стоји да се она залаже за демохришћанске вредности. Тако да је на изборима 2004. године ова партија освојила 1,8% гласова и два посланичка мандата у скупштини КиМ. Дакле, освојила је више гласова него што има римокатолика.²⁶⁾ У информацијама које се о партији дају јасно се истиче да је партија „близак савезник Демократског савеза Косова“.²⁷⁾ А то је била најјача албанска политичка партија кроз читаву политичку активност у последњој деценији 20-тог века.

22) "Guerre etniche: una fatalita? Un esempio il Kosovo", *Caritas*, 2001, Вићенца, Италија.

23) http://en.wikipedia.org/wiki/Albanian_Demochristian_Party_of_Kosovo

24) Тако је Албанац Арид Ука на Франкфурском аеродрому убио два америчка војника уз муслиманске повике „Алаху екбер“: <http://www.nationalreview.com/corner/261217/arid-uka-islamic-terrorist-was-so-hard-say-daniel-foster#>

25) http://en.wikipedia.org/wiki/Albanian_Demochristian_Party_of_Kosovo

26) Zoran Matevski, "Religious Dialogue and Tolerance - Theoretical and Practical Experiences of Differences and Similarities", *Политикологија регије*, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

27) http://en.wikipedia.org/wiki/Albanian_Demochristian_Party_of_Kosovo

Када се говори о Албанцима онда се никако не сме занемарити да у републици Македонији живи 25.2% Албанаца. Што чини око 500.000 становника. Они су практично сви муслиманске вероисповести. И слично Хрватима у БиХ, према свим подацима они су најрелигиозније муслиманско становништво у бившој Југославији.²⁸⁾ Али ниједна значајна политичка партија Албанаца из ове државе нема у свом називу неку асоцијацију на религију.²⁹⁾ Одговор на питање зашто је то тако, сличан је одговору зашто на Косову нема албанских исламских партија са великим утицајем на бирачко тело. Он се састоји у чињеници да су постојеће политичке партије Албанаца од почетка своје активности ислам уткале у идеју албанског национализма. Тако да је свако позивање на албански национализам уствари позивање на ислам, колико год то деловало противречно. Такве политичке партије су: „Демократска унија за интеграцију“ и „Демократска партија Албанаца“.³⁰⁾ Али поред Албанаца у Македонији живе и други муслимани. Било да се ради о Македонцима или онима пореклом из Босне и Рашке области, или се ради о Турцима и Циганима, односно Ромима. Муслимани који себе декларишу као Бошњаке су формирали политичку партију СДА. Дакле партију која је у неку руку огранак истоимене партије из БиХ. Та партија има идентичан однос према исламу као и СДА у БиХ.³¹⁾

Међу партијама које окупљају православне нема партија са верским предзнаком.³²⁾ Али их је било раније. Оне су биле неуспешне у прикупљању чланова па су се угасиле и више не постоје у политичком животу ове државе. Те партије су биле: „Демократска партија за православно јединство Срба и Македонаца“ и „Демохришћанска партија Македоније“.³³⁾

Занимљиво је стање у Црној Гори. Тамо према списку политичких партија такође нема ниједне странке која у свом називу има

28) Мирољуб Јевтић, *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2010.

29) http://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8_%D0%B2%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0

30) Исто.

31) Исто.

32) Dushka Matevska, “The Relationship Between the Political and Religious Elite in Contemporary Macedonian Society”, *Политикологија религије*, бр. 1/2011, год. 5.

33) Исто.

религијске елементе.³⁴⁾ Али свако ко имало зна ситуацију у овој држави упознат је са чињеницом да се главна разлика међу припадницима већинског православног народа који чини 74.2%³⁵⁾, своди на питање да ли су Срби или Црногорци, односно да ли припадају Српској православној цркви или од православног света непризнатој Црногорској православној цркви.³⁶⁾ Зато у програмима утицајних политичких партија има информација које говоре о овом проблему. Владајућа политичка партија је формално лева грађанска партија - Демократска партија социјалиста.³⁷⁾ Али то није сметало њеном неспорном вођи Милу Ђукановићу да у партијски програм у тачку 20 убаци следећи став: „Партија (је) посвећена превазилажењу свих подјела у Црној Гори које могу угрозити стабилност, просперитет и међународни углед Црне Горе. Пошто су православни вјерници у Црној Гори подијелени, превазилажењу ове подијелености најбоље погодује јединствена и организациона самосталност православне вјерске заједнице, уз пуно поштовање и афирмацију црногорског државног, националног и културног идентитета и међунационалног склада“.³⁸⁾ Логично је стога да су српске опозиционе партије у Црној Гори својим програмским актима истакле ову чињеницу. Али нормално полазећи од супротних позиција. Како видимо Ђукановићева партија се залаже за уједињење две цркве у једну која би имала назив црногорска. Сасвим друкчије на ту чињеницу гледају опозиционе странке. Највећа опозициона странка је СНП - Социјалистичка народна партија, такође грађанска странка. Али као странка која окупља пре свега Србе, о црквама и верским заједницама каже следеће: „СНП ЦГ дубоко поштује традиционалне цркве и вјерске заједнице, Митрополију црногорско-приморску и остале канонске православне епархије, Римокатоличку цркву и Исламску заједницу“.³⁹⁾ Како је митрополија део српске цркве јасно је на чијој је страни СНП. То истовремено значи да не признаје отцепљену црногорску православну цркву. Сличне ставове имамо и код других српских странака каква је „Нова српска демократија –

34) http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BA_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D1%83%D0%A6%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%98_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B8

35) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mj.html>

36) Мирољуб Јевтић, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију Београд, 2009.

37) http://www.dps.me/images/stories/Kongres/VI_KONGRES_Program.pdf

38) http://www.dps.me/images/stories/Kongres/VI_KONGRES_Program.pdf

39) <http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1&id=6150>

НОВА“ итд. Тако НОВА у свом програму истиче: „Српској православној цркви припада значајно мјесто у националном васпитању и духовној обнови нашег народа. НОВА се бори за достојанство и имовинско-правни статус Митрополије Црногорско-приморске и епископија Будимљанско-никшићке, Захумско-херцеговачке и Милешевске. Истовремено, обезбиједићемо достојанство, заштиту и социјалну сигурност за свештенике Српске православне цркве и представнике осталих традиционалних вјероисповијести у Црној Гори“.⁴⁰⁾ Из наведеног видимо да се у Црној Гори на веома специфичан начин централни проблем унутрашње политике врти око религије. И да формално грађанске и нерелигиозне партије велики део своје борбе свODE на питања која су неодвојива од религије.

Ситуација у другим државама насталим на развалинама Југославије је такође веома занимљива. У Србији нема снажне политичке партије која би се отворено или суштински борила првенствено за верске циљеве. Било је покушаја да се формирају, али су те партије брзо престале да функционишу, јер нису могле да окупе чланство. Један од покушаја таквог типа била је: „Српска Светосавска странка“. Она је формирана после увођења вишестраначја 90-тих година. На почетку програмских начела наведено је да је циљ странке „усмерен на духовну (верску, моралну и културну) обнову српског народа...“.⁴¹⁾ Свети Сава, као први архиепископ аутокефалне српске цркве, је пре свега верска личност и свака активност која има у виду његову личност и инспирише се њиме има у виду његову делатност на верском пољу. Тако је јасно да ко год се бори за светосавске циљеве мора да се бори и за православне вредности. Али чињеница да је странка створена у посткомунистичком друштву у коме је мешање вере и политике било јерес нагнало је осниваче да ставе у програмским начелима ограду и да кажу да је странка „...грађанска, а не верска“.⁴²⁾ Колико та ограда има смисла види се из принципа странке који је следећи: „у основи нашег програма као трајно надахнуће лежи живо Светосавље“. Тежња странке да оствари везу са извршном влашћу је видљива из програма где стоји да: „Председник државе, владе и министри полагају заклетву пред српским патријархом“.⁴³⁾ Ова политичка партија није никада успела да постане парламентарна и са временом се угасила.

40) <http://www.nova.org.me/node/20>

41) *Програмска начела Српске светосавске странке*, недатирано и без места издања.

42) Исто.

43) Исто.

Поред ње било је још неколико покушаја да се формирају политичке партије које би се залагале за верске вредности. Али су оне нестале много раније са српске политичке сцене неголи „Српска Светосавска странка“. Таква је била нпр. „Хришћанско-еколошка странка“. На основу штурих информација које су се могле наћи, она је више него претходна била окренута покушају да српски политички живот повеже са вером. Али од њених настојања није било ништа. Као резултат великог степена секуларизованости српског бирачког тела и саме природе православне варијанте хришћанства као доминантне религије Срба, формирање политичких партија на верским основама није дало неких великих резултата. Највећи успех у томе смислу јесте формирање Демохришћанске странке Србије-ДХСС. Када се говори о ДХСС онда ваља истаћи да то није класична верска партија, односно да се ради о типичној демохришћанској партији какву европска политичка традиција и политички живот веома добро познаје. Партија је формирана 1997. године. Била је део политичке коалиције која је срушила са власти Слободана Милошевића 2000. године и имала министра у влади Србије од 2000-2004. Према програмским начелима партије њена веза са хришћанством се види из почетне одреднице: „Демохришћанска странка Србије припада породици партија европске хришћанске демократије. Њено основно политичко уверење почива на два равноправна принципа: на принципу јемстава појединачних права грађана и приватне иницијативе и на принципу друштвене солидарности засноване на *хришћанском моралу*“.⁴⁴⁾ Како видимо ради се о типичној демохришћанској партији формираној на традицијама европске хришћанске демократије. Њен основни проблем у српском друштву јесте то што су овакве партије продукт римокатоличке средине. Тако да се православна средина Србије није много отворила према оваквој политичкој организацији. Важно је да опција која окупља велики број грађана Србије око Бориса Тадића и даље сарађује са Демохришћанском странком, и да је њен председник као кандидат на парламентарним изборима маја 2012. године добио посланички мандат.⁴⁵⁾

Посебно важан фактор на Западном Балкану јесте република Хрватска. Према свим анализама рађеним још у време комунистичке Југославије становништво Хрватске показивало је знатно већу везаност за религију него житељи Србије. Логично би стога

44) http://www.dhss.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=159&Itemid=695&lang=cir

45) http://www.dhss.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=697&lang=cir

било да је присуство партија које се инспиришу религијом веће него у Србији. Стога ћемо погледати шта показује тамошња стварност.

Од почетка вишестраначја видело се да везаност становника Хрватске за религију не може да се не одрази на политичко организовање.⁴⁶⁾ Одмах са вишестраначјем дошло је до формирања политичких партија које су свој програм и идеологију заснивали на вери. Данас у Хрватској према регистру политичких странака постоје следеће политичке партије где у имену доминирају верски појмови: „Хрватска демокршћанска странка“, „Хрватска кршћанска демократска унија“ и „Кршћанска социјална унија“. Говорећи о својој идеологији „Хрватска демокршћанска странка“ каже: „Свој политички наука она темељи на социјалном науку католичке цркве, те на синтези богатих повијесних, културних и политичких искустава свих хрватских нараштаја. Та искуства узима као основу за разумијевање друштвених процеса, разумијевање својих грађана и њихових потреба, те разумијевање међународних субјеката када је у питању њихов однос према хрватској држави, дакако, водећи рачуна о сувременим међународним политичким односима, те социјално–психолошко–господарским и политичким специфичностима сувремене Хрватске“.⁴⁷⁾ Како видимо ова политичка партија свој политички програм базира на друштвеном учењу римокатоличке цркве.⁴⁸⁾ Самим тим се јасно сврстава у политичке партије које се руководе демохришћанском идеологијом.

„Хрватска кршћанска демократска унија“ у свом програму полази од следећих ставова везаних за демохришћанску идеологију: „Судјелујући у власти залагат ћемо се, на демокршћанским начелима, за добробит Хрватске, хрватског народа и осталих грађана, као и за рјешавање проблема хрватског народа изван Хрватске“.⁴⁹⁾ И зато додају: „Демокршћанство за демокршћане није преживјела доктрина, него оживотворење друштвеног наука Цркве који служи као конкретни програм рада“.⁵⁰⁾ Трећа политичка партија интересантна за овај рад јесте: „Кршћанска социјална унија. У њеним темељним начелима стоји: „Просуђујући друштвену стварност закључујемо да је она неприхватљива из перспективе кршћанског

46) Biljana Ribic, "Relations between church and state in Republic of Croatia", *Политикологија религије*, бр. 2/2009, год. 3.

47) <http://www.demokrscanihds.hr/dobro-dosli/programska-nacela>

48) *Катекизам католичке цркве*, Хрватска бискупска конференција, Загреб, 1994.

49) <http://www.hkdu.hr/program/opredjeljenja>

50) Исто.

свјетоназора. Ми кршћани немамо се право с тиме помирити, стога желимо дати свој допринос уграђујући наша начела у стварање нових друштвених односа. Наша начела темеље се на нашој вјери из чега произлази наш став о животу и саставу вриједности, при чему не претендирамо наступати у име своје вјерске заједнице, већ као грађани који по својој кршћанској савјести тај састав уграђују у темеље друштвених односа⁵¹⁾ Најважније од свега је истицање да се ова политичка партија не слаже са постојећим политичким и друштвеним поретком полазећи од учења римокатоличке цркве. Али је исто тако важно рећи да партија не делује као верска заједница, нити у њено име, већ се руководи учењем цркве у политичком животу, без самог мешања цркве у политику.

За политички живот Хрватске веома је важно истаћи да је према многим изворима и једна од најутицајнијих политичких партија у Хрватској „Хрватска демократска заједница“ ХДЗ, партија која је дуго водила Хрватску, доживела значајне промене у смислу претварања у демохришћанску партију.⁵²⁾ То није само пракса ХДЗ, већ је ушло и у партијски програм. Тако у програму постоји посебно поглавље које је насловљено са: „Држава социјалне правде и кршћанских вриједности“.⁵³⁾ Последња информација показује колико је важно водити рачуна о утицају религије на политику у случају те важне државе на Западном Балкану. Зато што се ради, како смо рекли, о странци која је дуго времена водила Хрватску и данас је најјача опозициона партија.

На основу тога можемо закључити да је политички живот Хрватске у веома великој мери одређен политичким деловањем које се инспирише римокатоличким социјалним учењем. И да је за сво време власти ХДЗ римокатоличка друштвена и политичка доктрина била подигнута у ранг државне политике.

Када анализирамо хрватски политички корпус без обзира на државне границе видећемо да су одређени облици политичког организовања који се базирају на религији присутни и код Хрвата у суседној БиХ. Према старим анализама религиозности знамо да су Хрвати у БиХ религиознији део хрватског народа. Али ако погледамо списак политичких странака у БиХ видећемо да тамо постоји велики број партија које имају хрватски појам у имену, али да су само две регистроване са појмом римокатолицизма у називу.

51) <http://free-st.htnet.hr/KSU/temeljnanacela.htm>

52) *Борба*, Београд, 15.10.1993, стр.8.

53) <http://www.hdz.hr/program/drzava-socijalne-pravde-i-krcsanskih-vrijednosti-socijalno-odgovorna-hrvatska>

То су: „Хрватски демокршћани“ и „Хрватска кршћанско демократска унија БиХ“.⁵⁴⁾ За прву стоји да је променила име у „Хрватско заједништво Босне и Херцеговине (ХЗХ-Б)“ после спајања са делом друге.⁵⁵⁾ „Хрватско заједништво БиХ“ се дефинише као демохришћанска странка. Дакле у основи њеног политичког програма су друштвене и моралне вредности римокатоличке цркве. Странка је створена 2008. године. Партија се темељи на „кршћанској слици човјека и слободарској државотворној мисли и пракси“.⁵⁶⁾ Али оно што је важно јесте да се ова странка са још три друге странке ујединила 2010. године и од тада наступа под именом „Хрватске странке права (ХСПБиХ, ХНЗ, ХЗХ-Б)“.⁵⁷⁾ Тако да се име демохришћани губи из назива. Важно је истаћи да у парламенту БиХ водећу снагу међу Хрватима ипак имају странке које се у свом називу не позивају на хришћанске вредности него пре свега на националну одредницу - Хрвати.⁵⁸⁾

Када се то упореди са изнетим податком да су Хрвати у БиХ у принципу везанији за римокатоличку цркву него Хрвати у Хрватској, поставља се питање, откуда онда у парламенту мање посланика из партија које су декларисане као демохришћанске него оних које су национално одређене. Одговор на то питање јесте у томе што су у БиХ и Хрвати исто, као и остала два конститутивна народа конфесионално интегрисали у национално. Стога се не може начинити јасна разлика између ова два пола. То се најбоље може приметити ако се анализирају остале хрватске странке у БиХ, нарочито оне које су најјаче. Таква је нпр. „Хрватска демократска заједница Босне и Херцеговине“. То је странка која се од почетка вишестраначја наметнула као водећа хрватска странка у БиХ. На првим вишестраначким изборима за парламентар БиХ 1990. године освојила је огромну већину хрватских гласова и заједно са СДС, странком Срба и СДА формирала власт на нивоу Републике. Ако сада погледамо идеологију те странке видећемо да се странка идеолошки профилише као демохришћанска.⁵⁸⁾ У свом програму она каже „Хрватска демократска заједница БиХ је народна-пучка странка која окупља све слојеве хрватскога народа и других гра-

54) http://hr.wikipedia.org/wiki/Popis_politi%C4%8Dkih_stranaka_u_BiH

55) http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_demokr%C5%A1%C4%87ani_%28Bosna_i_Hercegovina%29

56) http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_demokr%C5%A1%C4%87ani_%28Bosna_i_Hercegovina%29

57) https://www.parlament.ba/sadrzaj/about/general_info/default.aspx?id=20339&langTag=bs-BA&pril=b

58) http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_demokratska_zajednica_Bosne_i_Hercegovine

ђана Босне и Херцеговине, на начелима демократије и хришћанске цивилизације и отворена је за припаднике свих конститутивних народа и националних мањина који прихватају њезин Програм и Статут. Хрватска демократска заједница (ХДЗ) БиХ је демокршћанска и социјална странка⁵⁹⁾ Колика је спрега верског и националног код становника Босне види се из примера једног од првих председника ове странке, Давора Периновића. Периновић је први председник ХДЗ и оснивач партије. А то је био само зато што га је мајка Хрватица и римокатолкиња васпитала да више воли Хрвате, него Србе, а отац му је Србин. Што је посебно важно Периновић је крштен у православној цркви.⁶⁰⁾

Из ове партије се због неслагања издвојила „Хрватска демократска заједница 1990“. И она је као своју идеологију узела демокрхришћанство.⁶¹⁾ У програмској декларацији стоји у члану 1: „ХДЗ 1990 је народна, социјална и демокршћанска странка“.⁶²⁾

Ако погледамо суседну Хрватској републику Словенију, најразвијенију земљу насталу на Западном Балкану после распада Југославије видећемо следећу ситуацију. Словенија је за сада једина држава Западног Балкана чланица ЕУ, самим тим њене партије утичу на креирање политике ЕУ. Према сада видљивом стању, у парламенту Словеније се налазе две политичке партије које као своју идеологију узимају хришћанску демократију. То су: „Словеначка народна партија“ и „Нова Словенија-Хришћанска народна партија“. Ове две партије у садашњем парламенту Словеније имају 10 народних посланика.

Члан 1.2 програма „Словеначке народне партије“ је насловљен са „Наша политика је заснована на одговорности и хришћанско-демократским вредностима“.⁶³⁾ У програму стоји: „Словеначка народна странка поштује темељна начела хришћанске културе... Словеначка народна странка је део хришћанско–социјалне европске традиције и чланица Европске народне странке“.⁶⁴⁾

Друга важна странка Словеније која се залаже за хришћанске вредности у политици јесте „Нова Словенија-Хришћанска народна партија“. Она заступа снажну конзервативну хришћанску позици-

59) <http://www.hdzbih.org/e-dokumenti/hdz-bih.html>

60) <http://www.bhdani.com/arhiva/141/t418a.htm>

61) http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_demokratska_zajednica_1990

62) <http://www.hdz1990.org/category/hdz1990/programska-deklaracija>

63) <http://www.sls.si/bin?bin.svc=obj&bin.id=F6ADED3C-1912-A13B-76AA-3B868A6F226F>

64) Исто.

ју. „Залаже се за традиционалне друштвене вредности и заступа позицију католичке цркве у моралним питањима“.⁶⁵⁾

Како видимо обе политичке партије се у својој политици опредељују за примену хришћанских вредности у политици и што је посебно важно залажу се за моралне вредности које заступа римокатоличка црква. Истовремено су и за европске интеграције.⁶⁶⁾ А познати су нам ставови римокатоличке цркве по многим питањима за које се бори већина у ЕУ. Ту пре свега мислимо на питање сексуалних мањина итд. Питањима по којима римокатоличка црква има друкчији став него већина у ЕУ. А то се види по усвојеним законима, против којих је римокатоличка црква у принципу.

За сам крај текста рећи ћемо следеће: демократизација која је захватила Западни Балкан после слома једнопартијског система изродила је вишестраначје. Као последица слободе партијског организовања дошло је до стварања религиозних партија или партија које, мада грађанске, велики део своје активности свде на борбу за интересе који су директно повезани са вером и верским заједницама. Стога је овај проблем веома интересантан за политикологију религије, која томе феномену мора да посвети далеко већу пажњу.

Miroljub Jevtic

RELIGIOUSLY ORIENTED PARTIES AT WESTERN BALKANS

Summary

Demolition of single-party system and the disintegration of former Yugoslavia during 1990-ies introduced a policy of political pluralism in all newly established countries. With the introduction of the multiparty system, religion was introduced to the political scene. In all newly established countries, the impact of religion onto politics was felt. Some of the political parties were formed as the primary religious parties and thus they introduced religion as the primary political fact. Other parties although formed as secular ones they indicated that their inspiration comes from religion or tradition related to religion. The influence of these parties in political life and proclaimed democratization, that all of these counties aspire to it is more than clear.

65) http://en.wikipedia.org/wiki/New_Slovenia

66) Исто.

This paper will show how these political parties that operates in newly formed countries and how their work contributes to democratization. Special emphasis will be put on the analysis of political differences and political practices that will show us in the best way that the aforementioned parties indeed influence the democratization of political systems in those newly formed countries. Based on that the real picture gain will be acquired showing how political parties inspired by religion can contribute to Euro-Atlantic integration to which all of them declaratively tend to.

Keywords: Political parties, Religion, Influence, Democratization, Politology of religion.

ЛИТЕРАТУРА

Борба, Београд.

Владимирова, Анастасија Митрофанова, „Интеграција православног света“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.

«Грађанска република или грађански рат», *Ослобођење*, Сарајево, 28.9.1990, стр. 3.

«Guerre ethnique: una fatalita? Un esempio il Kosovo», *Caritas*, 2001, Вићенца, Италија.

Живковић, Гордана, „Црква и српска друштвена заједница“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2009.

Јевтић, Мирољуб: *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2010.

Јевтић, Мирољуб: *Од Исламске декларације до верског рата у БиХ*, Филип Вишњић, Београд, 1993.

Јевтић, Мирољуб, „Political Science and Religion“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

Јевтић, Мирољуб: *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009.

Катекизам католичке цркве, Хрватска бискупска конференција, Загреб, 1994.

Matevska, Dushka, „The Relationship Between the Political and Religious Elite in Contemporary Macedonian Society“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 1/2011, год. 5.

Matevski, Zoran, „Religious Dialogue and Tolerance - Theoretical and Practical Experiences of Differences and Similarities“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 1/2007, год. 1.

Милосављевић, Александар, „Нови програм социјалистичке партије Србије и (ре)дифинисање идеолошке матрице“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2011.

Милошевић, Зоран, „Тоталитарни покрети и идеје на истоку Европе“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2011.

- Новаковић, Драган, „Став напредњачке странке према Српској православној цркви“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 2/2007, год. 1.
- Новаковић, Драган, „Исламска заједница у функцији остваривања албанских националних интереса“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 1/2007, год. 1.
- Острогорски, Григорије: *Историја Византије*, Просвета, Београд, без год. *Програмска начела Српске светосавске странке*, недатирано и без места издања.
- Rex, John, „Secular Substitutes for Religion in the Modern World“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 1/2007, год. 1.
- Ribic, Biljana, „Relations between church and state in Republic of Croatia“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 2/2009, год. 3.
- Саопћење за јавност*, публикација Иницијативног одбора СДА, Сарајево, март 1990.
- Став*, Нови Сад, 21.2.1992.
- Стојановић, Ђорђе, „Однос харизматског политичког вођства и либералне демократије“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2010.
- Цветићанин, Невен В., „Шездесетосмаши, нови друштвени покрети и потирање класичне поделе на левицу и десницу у постмодерном добу“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2011.
- Copley, Gregory R., „Meeting the Burden of Statehood: Is Kosovo Ready?“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 1/2007, год. 1.
- Шуваковић, Урош, „Партије у Србији и Косово и Метохија 1990-2000“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2009.
- Шуваковић, Урош, „Дилеме традиционалне дијалектичке дихотомије политичких партија на левицу и десницу у савременом друштву“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2010.
- Шутовић, Милојица, „Политички плурализам и/или национални монизам“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2010.

Вебсајтови:

- <http://www.hkdu.hr/program/opredjeljenja>
- <http://free-st.htnet.hr/KSU/temeljnanacela.htm>
- <http://www.hdz.hr/program/drzava-socijalne-pravde-i-krscanskih-vrijednosti-socijalno-odgovorna-hrvatska>
- https://www.parlament.ba/sadrzaj/about/general_info/default.aspx?id=20339&langTag=bs-BA&pril=b
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_demokratska_zajednica_Bosne_i_Hercegovine
- <http://www.hdzbih.org/e-dokumenti/hdz-bih.html>
- <http://www.bhdani.com/arhiva/141/t418a.htm>
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_demokratska_zajednica_1990
- <http://www.hdz1990.org/category/hdz1990/programska-deklaracija>

<http://www.sls.si/bin?bin.svc=obj&bin.id=F6ADED3C-1912-A13B-76AA-3B868A6F226F>

http://en.wikipedia.org/wiki/New_Slovenia

Resume

New political reality was made in Western Balkans after the collapse of single-party system. One of the main characteristics of this new reality was incorporation of multi-party system, especially political parties which have based their political program on religion. We should point out the fact that former Yugoslavia was based on the grounds of Marxists ideology, which is dominantly materialistic and atheistic. It means that this ideology did its best to erase people's religious consciences and possibility that religion can be a political subject and factor. However, after the collapse of this system, the possibility that religion can influence politics was created. Religious parties even become dominant among the majority of former Yugoslavia's population. But this situation could be presupposed, for example the people with Serb's ethnical background but belonging to Muslim's religion in Bosnia and Herzegovina creates Muslim's nation. From this fact the connection between religion and politics can be easily seen. Therefore, it is clear that the nation named Muslim's cannot be separated from Islam, even though there are some sources claiming the opposite. Due to that dominant political party in BH became Democratic Action Party which was Muslim's political party. On the first multi-party and this fact shows us how religion is important for political behavior of this population. Similar situation was both in Croatia and among BH's Croats. On the first Croatia's multi-party elections the Croats Democratic Union won majority of Croats votes. This party is referred as Demo-Christian party. Demo-Christian parties were made in Slovenia too. Among orthodox Serbs and Macedonians the situation was a little bit different. There were some ideas about creation of religious parties but with no big success. Religious parties lost their supporters in a short time. Due to that today we have only Serbians Demo-Christian party, but only as a coalition partner of Democratic Party. It means that without Democratic Party this party could not have any important influence.

* Овај рад је примљен 10. јуна 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2012. године.